

Література

1. Бабій М. Свобода совісті в освіті світської України // Мораль. Релігія. Освіта. Збірник наукових статей і матеріалів. – К., 2005. – С. 58.
2. Баранівський В. Ф. Проблема духовності особистості в сучасному українському суспільстві // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура. – К., 1999. – С. 70.
3. Лагодич М. Роль і місце приватних навчальних закладів у системі неперервної релігійної освіти в Україні // Богословський вісник: збірник наук. праць. – № 7. – Чернівці, 2013. – С. 23-43.
4. Колодний А. Свобода совісті в освіті світської України // Мораль. Релігія. Освіта. Збірник наукових статей і матеріалів. – К., 2005. – С. 64.
5. Позняк Я., Докаш В. Світська та теологічна освіта: взаємодія чи конфронтація? // Мораль. Релігія. Освіта. Збірник наукових статей і матеріалів. – К., 2005. – С. 221.

3.2. Сергій ПРИСУХІН. Проблема релігійного виховання у світлі неотомізму Івана Павла II (пам'яті Наталії Гаврілової присвячується).

Постановка проблеми. Відомо, що криза сучасної цивілізації позначена існуванням крайніх форм аморальності і нелюдськості в соціальних відносинах, які, на думку багатьох вчених, є наслідком хибного тлумачення сутнісних характеристик виховання людини як особи, його місця в людському співтоваристві та водночас несправедливе ігнорування його релігійної складової. Постає проблема спонукає до формування нового дискурсу в розумінні поняття «виховання» через змістовну \ кореляцію з поняттям «релігійне виховання». Останнє актуалізує потребу діалогу з проблем релігійного виховання між представниками як наукового, так і богословського релігієзнавства.

До зацікавленої сторони належить Католицька Церква, теологи-богослови якої пропонують свій досвід дослідження феномену релігійної освіти і виховання. Цей досвід аналізу процесу християнського виховання насамперед репрезентований неотомістським підходом Папи Івана Павла II і пропонується як тема для подальшого обговорення в межах сучасного релігієзнавчого дискурсу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Засадничими працями, що репрезентують релігійно-богословську систему аргументації, які дозволяють відповісти на питання про сутнісні характеристики феномену релігійного (християнського за змістом і суттю) виховання, є, безперечно, матеріали Другого Ватиканського собору, постанови і документи Папського престолу, енцикліки Пап Римських, насамперед праці Пап Івана Павла II, Венедикта XVI

та Франциска. Серед українських науковців, які свого часу плідно досліджували проблеми релігійного виховання та освіти, слід виокремити досвід Наталії Гаврілової. Прикладом є одна з її останніх праць під назвою «Освіта в контексті міжконфесійного діалогу релігій» (Гаврілова Н. Освіта в контексті міжконфесійного діалогу релігій // Релігія у світі культурно-цивілізаційного діалогу. – К., 2010. – С.117-127).

Мета статті. На основі теолого-богословських праць Папи Івана Павла II, які присвячені проблемам релігійної освіти і релігійного виховання, розкрити сутнісні характеристики поняття «релігійне виховання», дослідити місце і роль релігійного виховання у здійсненні головних функцій Католицької Церкви в сучасному світі, запропонувати релігієзнавчій науці поновити дискусію про сутнісні характеристики феномену релігійного виховання як можливої альтернативи регресу духовної культури сучасної цивілізації.

Основні результати дослідження. Відомо, що сучасні теологи-богослови Католицької Церкви послуговуються таким змістом поняття «виховання», в якому виховання тлумачиться як сукупність дій, скерованих на розвиток фізичної, моральної, релігійної та інтелектуальної складової людини як особи, а також як процес, наслідком якого є формування зрілої особистості, відповідальної за свої дії і вчинки (Басий О. Воспоминания // Католическая энциклопедия. – Т.1. – М., 2002. – С. 1091). (При такому підході головною проблемою релігійного виховання стає підготовка людини до істинного життя через формування у неї апробованої соціальним досвідом системи релігійних цінностей на користь Бога. Релігійне виховання покликано сформувати таку модель поведінки, яка в ситуації моральної і соціальної невизначеності гарантуватиме праведність дій і вчинків віруючої людини.

Загалом процес виховання є невід’ємним від планування майбутнього і не обмежується моментом самовиховання. Виховний процес характеризується тривалими суб’єктно-об’єктними відносинами (вихователь-вихованець), які мають бути безперервними і відкритими до подальшого вдосконалення як на рівні суспільства і його культури, так і на рівні окремо взятої особи. У такий спосіб кожна людина від факту народження до факту смерті є об’єктом виховання і самовиховання. Педагогічні науки наголошують на тому, що з самого початку першим суб’єктом виховання стає сім’я, потім освітні заклади (дошкільні, школа, інститут тощо). Надзвичайно важливим чинником (предметом особливої уваги) стають інститути педагогічного впливу, дослідження яких дозволяють зрозуміти зміст і методи виховання в межах сучасної духовної культури.

Розмірковуючи над проблемами місця і ролі релігійного виховання та освіти в соціально-культурному бутті, Н. Гаврілова підкреслювала, що «викладання релігійно орієнтованих дисциплін є важливим обов’язком освітньої системи, котра повинна підготувати молодих людей до життя в плюралістичному, в тому числі й конфесійно, суспільстві. Таке знання сприятиме кращому розумінню щонайбільше всесвітньої історії, літератури та мистецтва, а також буде корисними в справі розширення культурного

горизонту і поглиблення розуміння проблем минулого і сьогодення. Обґрунтуванням для заохочення знань про релігійні традиції може слугувати те, що сам факт незнання нерідко стає причиною ворожого ставлення для релігії загалом або до окремих конфесій зокрема» (Гаврілова Н. Освіта в контексті міжконфесійного діалогу релігій. – С. 120).

Зрозуміло, що в межах християнської культури (системи релігійних цінностей) вирішення проблеми релігійного виховання ґрунтується на положеннях Святого Письма про те, що головним вихователем людей на всі часи є Бог. Аргументом слугують біблійні історії, які вчать людей істинам, отриманим від Бога. Прикладом слугує повчання, адресоване богообраному народу про існування істин, здійснюючи які можна подолати гріхопадіння (через покаєння) з метою відновлення втраченої єдності з Богом (в Царстві Небеснім).

Новий Завіт пропонує джерело повчань, згідно з яким народження, життя, страждання, смерть і воскресіння Ісуса Христа є свідченнями любові до Бога і людей в їх богоподібності. Свідчення Ісуса Христа є тими істинами, якими повинні послуговуватися вірні, щоб отримати Царство Небесне, життя після смерті, вічне й незмінне блаженство. Заповіді блаженства повчають християнській любові і закликають до покаєння, а відтак до нового життя. Нагірна проповідь Ісуса Христа (Мт. 5-7) стає найвищим прикладом християнського виховання. Таким чином, Святе Письмо загалом надає аргументи, згідно з якими релігійне виховання є змістовно спорідненим із християнським вихованням, що розпочинається у християнській сім'ї і продовжується в церковній громаді в процесі вивчення біблійної мудрості, переосмислюючи особливий приклад християнської віри і відповідного праведного життя, усвідомлюючи досвід святості, необхідність спільної молитви тощо.

Засадничого значення в розумінні сутнісних характеристик християнського виховання в сучасному світі набуває Декларація Другого Ватиканського собору «Вагомість виховання» («*Gravissimum educationi*», 28.10.1965 р.), в розробці і прийнятті якої брав участь кардинал Кароль Войтила, майбутній папа римський Іван Павло II. Пункт другий Декларації констатує, що процес виховання є невід'ємним від здійснення права кожної людини на виховання відповідно до призначення людини в контексті християнської релігійної віри. Невипадково Папа Іван Павло II в енцикліці «Сота річниця» («*Centesimus Annus*», 01.05.1991 р.), перераховуючи основні права людини, виокремив поряд з основними право на створення сім'ї, право народження і право виховання дітей. Понтифік нагадав, що головними правами людини є: «право на життя, складовими якого є право дитини на розвиток у лоні матері від хвилини зачаття; право жити у повній родині і сприятливій для вдосконалення дитячої особистості моральній атмосфері; право розвивати свій інтелект і свободу, шукаючи і пізнаючи істину; право брати участь у розумному користуванні природними ресурсами і працею

заробляти на себе і на свою родину; право вільно створювати сім'ю, мати і виховувати дітей, ставлячись з відповідальністю до статевих відносин». ¹.

Християнське виховання подається Католицькою Церквою як форма усвідомлення таємниці спасіння, конкретизованої дарунком християнської віри і призначення віруючої людини в світі. Християнське виховання «звертає увагу переважно на те, щоб охрещені, стаючи ступнево вивченими у таїнстві спасіння, щораз то більше набирали свідомості одержаного дару віри, щоб навчилися в душі і правді почитати Бога Отця (Ів. 4:23), передовсім в літургійній дії, щоб могли пристосувати власне життя відповідно до вимог нової людини та вести його в праведності та святості істини (Єф. 4:22-24)». ¹. Відповідальність за здійснення релігійного виховання дітей та молоді покладена Церквою на християнську сім'ю та батьків.

В Пастирській конституції «Радість і надія» («Gaudium et spes», 07.12.1965 р.) зазначено, що головним завданням, яке постає перед батьками, є любов до Бога і ближнього. Об'єктивна сутність відповідального батьківства полягає в тому, що сім'я створюється задля народження і виховання дітей, позаяк «своєю природною сутністю сама подружня установа і подружня любов зпрямовані на зроджування і виховання потомства і в цьому мають свій вінець і завершення». ¹. В Посланні до родин з нагоди року сім'ї «Сімейне співжиття» («Familiaris consortio», 22.11.1981 р.) папа Іван Павло II зазначав, що «християнське подружжя і сім'я розбудовує Церкву, бо в сім'ї людська особа не тільки народжується і поступово, за допомогою виховання, впроваджується в людську громаду, але, через відродження у хрещенні й виховання у вірі, впроваджується також у сім'ю Божу, якою є Церква». ¹.

Вище зазначене отримало своє віддзеркалення в «Соціальній доктрині Католицької Церкви». Компендіум цієї доктрини - п'ятий розділ «Родина як життєво важлива клітина суспільства» («Завдання виховання») наголошує на тому, що «у процесі виховання сім'я розвиває людину у всій повноті її особистої гідності й у всіх вимірах, включаючи суспільний». ¹. В апостольському повчанні «Сімейне співжиття» Іван Павло II повчав: «Сім'я становить вроджене місце і найуспішніший засіб для створення гуманного суспільства. Сім'я, на первісний і глибокий лад, співпрацює в будові світу, роблячи можливим дійсно людське життя і, головно, захищаючи та передаючи чесноти й «цінності»». ¹. Підкреслюючи унікальну і незамінну роль у вихованні дітей родини, Іван Павло II зробив висновок, що «виховний обов'язок батьків вважається суттєвим, бо він в'яжеться з передаванням людського життя; первісним і першочерговим по відношенню до вихідного завдання інших задля винятковості взаємин любові, що існують між батьками і дітьми... любов батьків з джерела стає душею, а відтак і тією засадою, яка надає натхнення усій конкретній виховній діяльності, збагачуючи її цінностями ласкавості, а це — найцінніший плід любові». ¹.

Саме християнська сім'я покликана відповідати і забезпечувати цілісне виховання дитини, позаяк у секуляризованому світі людині все «більше загрожує безособовість і масовість, а отже не гуманність і втрата людяності з

негативними наслідками багатьох форм «утечі», як, наприклад, алкоголізм, наркоманія і навіть тероризм»¹. І лише правдива сім'я, як вважав Іван Павло II, «має і вивільнює з себе надзвичайну енергію, спроможну вирвати людину з анонімності, втримати в ній свідомість її особистої гідності, збагатити її глибокою гуманністю і включити її, активно та зі своєю винятковістю і неповторністю, у плетиво суспільства»¹.

Сім'я та батьки стають першими, але не єдиними вихователями дітей. Життя свідчить, що повноцінне релігійне виховання є невід'ємним від тісної і відповідальної співпраці з громадськими і церковними організаціями. Інакше кажучи, особлива роль у релігійному вихованні належить Католицькій Церкві, яка скеровує віруючих на шлях спасіння і отримання повноти єднання з Богом. Церква прагне забезпечити християн (насамперед дітей, молодих осіб тощо) таким релігійним вихованням, яке допомагатиме здійснити їм повноту життя у Христі і гарантуватиме своїм послідовникам присутність Святого Духа в їхньому житті: «Своїм дітям, Церква, як мати, обов'язана давати таке виховання, через яке все їхнє життя просякло б духом Христовим, і водночас подає вона всім народам свою співпрацю для плекання повної і досконалої людини, для блага земської суспільності та для більш гуманного оформлення і побудови світу»¹.

Серед засобів християнського виховання Церква наголошує на непересічному значенні засобів масової інформації, використанні молодіжних організацій християнського спрямування і організацій спортивного самовдосконалення молодих людей, наповнення їх діяльності змістом катехизації. Відомо, що катехизація — це систематичне викладення цілісної християнської доктрини, спрямоване на те, щоб долучити віруючих до повноти християнського життя. Виховуючи християнську віру, катехитична діяльність повинна як слід пояснювати дії людини, які вона здійснює задля свого повного визволення, прагнення побудувати солідарне і братерське суспільство, боротися за істину, справедливість і мир. В апостольському повчанні «Передавання катехизи. Виховувати у вірі сьогодні» («Catechesi tradendae», 16.10.1979 р.) Папа Іван Павло II свідчив, що катехизація - це «сукупність зусиль, які вживалися в Церкві, щоб зробити людей учнями Христа, щоб помагати їм вірити, що Ісус є Сином Божим, щоб через віру могли мати життя в Його ім'я, щоб виховувати і навчати їх цього життя й так творити Тіло Христове ... Катехиза — це виховання у вірі дітей, підлітків, дорослих, яке включає навчання християнської науки, поданої органічно і системно, щоб увести в повноту християнського життя»¹. Оцінюючи значення нового Катехизму Католицької Церкви, у Передмові до нього Іван Павло II висноував, що новий Катехизм, прийнятий у тридцяту річницю відкриття II Ватиканського Собору, «повинен правильно і впорядковано подавати виклад Святого Письма, живої Церковної Традиції та автентичного Вчительства, а також спадщини Отців, Учителів і святих мужів і жінок Церкви, щоб сприяти кращому пізнанню християнського таїнства й оживити

віру Божого Народу ... Крім того, Катехизм повинен пояснювати у світлі віри ті ситуації і проблеми, які не виникали в минулому». ¹.

Іншим чинником християнського виховання (поряд із катехизацією) Церква називає засвоєння віруючими вимог доктринального корпусу соціального вчення Церкви, яке покликано формувати вмотивовану діяльність з євангелізації і гуманізації земного життя серед віруючих. Соціальна доктрина пропонує такі теоретичні і практичні знання, які, на думку Церкви, допоможуть віруючим і людям доброї волі будувати своє суспільне життя таким чином, щоб воно відповідало Божому плану. Мета соціальної катехизації — виховувати людей, які поважатимуть моральний закон, любитимуть справжню свободу, а також у світлі істини можуть скласти власну думку, відповідально здійснюватимуть свої дії та прагнутимуть істини та справедливості разом з іншими.

Великої ваги Католицька Церква надає вихованню почуття реальної присутності Бога в світі, використовуючи для цього аргументи, отримані впродовж тривалої історії людства, посилаючись на приклади служіння віруючих церкві і людям, позитивний приклад християнської святості. Виховання почуття реальної присутності Бога в світі Церква розглядає як ключовий метод християнського виховання. Як зазначав Іван Павло II, свідчення християнського життя мають надзвичайну виховну цінність, зокрема «життя у святості, краса якого, покійно і часто непомітно, виявляється в багатьох, хто належить до Народу Божого. Ця святість — найпростіший і найпривабливіший шлях, яким можна безпосередньо осягнути красу правди, відчутти визвольну силу Божої любові та цінність безумовної вірності всім вимогам Господнього закону, навіть у найважчих ситуаціях».

Висновки. Логічно продовжуючи напрацювання Другого Ватиканського собору, папа Іван Павло II у своїх теолого-богословських висновках (вони репрезентовані опісля низкою енциклік та апостольських послань тощо) підтвердив узагальнюючу тезу, згідно з якою релігійне виховання є водночас християнським вихованням, яке спрямоване на пізнання таємниці спасіння, усвідомлення дарунку християнської віри і здійснення сенсу життя (відновлення втраченої єдності між гріховною людиною і Богом у Царстві Небеснім).

Анотації

У статті Присухіна С. І. «**Проблема релігійного виховання в світлі неотомізму Івана Павла II**» на основі його теолого-богословських праць розкрито сутнісні характеристики поняття «релігійне виховання», досліджено особливості релігійного (християнського) виховання у здійсненні головних функцій Католицької Церкви в сучасному світі.

The essential characteristics of the concept of «religious education» are disclosed, the features of religious (Christian) education are investigated through basic functions of the Catholic Church in the modern world in the article «**The problem of religious education in the light of neothomism by John Paul II**» which is based on his theological works» by S.Pryshin

3.3. Володимир МОРОЗ. Просвітницька роль духовенства згідно із вченням УГКЦ: суспільно-політичний аспект.

Тема впливу церкви на політичне життя держави — одна з тих, що постійно перебуває у фокусі уваги наукової спільноти, ЗМІ та власне політикуму. Чинне в Україні законодавство чітко відокремлює церкву від держави. Однак і церква, і держава — важливі суспільні інститути, що не можуть не впливати один на інший. Офіційну позицію держави у відповідних стосунках окреслює знову-таки законодавство. Кожна із конфесій країни завдяки демократичним свободам і в їх межах має змогу реалізовувати свою власну концепцію відносин з державою. Причому позиції навіть найбільших церков України тут суттєво відрізняються і значно впливають на суспільні реалії, що зумовлює **актуальність теми**.

До церков України, у вченні яких значна увага присвячена аналізу факторів суспільно-політичного життя, належить УГКЦ. Різні аспекти її вчення привернули увагу В. Єленського, В. Климова, А. Колодного, О. Недавної, Л. Филипович, А. Юраша, П. Яроцького та інших українських науковців. Водночас осмислення як єдиного цілого потребує розроблена в УГКЦ концепція ролі духовенства саме у суспільно-політичному аспекті буття соціуму. Це й стало **метою** нашої статті. Серед **завдань** — окреслити засоби, якими УГКЦ прагне стимулювати своїх членів до активної суспільної позиції; охарактеризувати специфіку ролі духовенства у суспільно-політичному вимірі буття соціуму згідно з вченням УГКЦ; з'ясувати шляхи, якими, відповідно до позиції церкви, духовенство повинне прагнути до здійснення своїх завдань.

Результативність власного вчення про суспільство учительський провід УГКЦ ставить у чітку залежність від того, як його будуть виконувати усі віруючі разом і кожен із них зокрема [3 - С. 592-593]. Невід'ємною частиною соціального вчення УГКЦ є постійний наголос на тому, що людина повинна не тільки вірити, а й дотримуватися того, у що вірить. Ієрархи застерегли, що було б великою помилкою, якби українські католики лишень сподівалися якоїсь нагороди за терпіння «катакомбної церкви» вже на Землі, адже «Бог постійно очікує послідовного здійснення його заповідей» [Там само. - С.73-74].

Уже не на індивідуальному, а на суспільному рівні соціальне вчення УГКЦ трактує спільноти віруючих як «місце сопричастя, свідочтва та місії, що наближають відкуплення та перетворення суспільних відносин». Тут, без